6

THEMA 6/8 · LEERJAAR 3

Waarom een spijkerbroek de wereld rondreist voor hij bij jou hangt

Internationale handel, specialisatie en comparatief voordeel

Brug naar bovenbouw: Internationale economische betrekkingen

Werkboek voor havo

Werkboek — naam: _____ klas: _____

Les 6.1

Leerdoel: Je legt uit waarom landen met elkaar handelen, met de begrippen import en export.

Theorie & uitleg

Elke dag varen duizenden containerschepen over de wereld: het transportmiddel achter import en export.

Kerntheorie

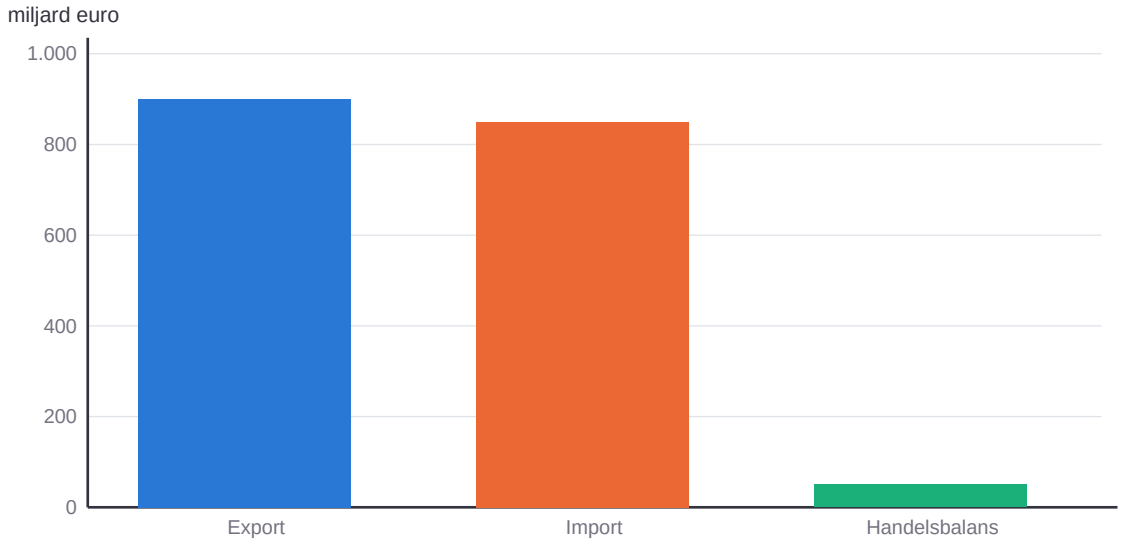
Geen enkel land produceert alles wat het zelf nodig heeft. Nederland heeft geen bananenplantages, en Zwitserland geen zeehavens. Daarom handelen landen met elkaar: ze kopen in het buitenland wat ze zelf niet (goedkoop) kunnen maken, en verkopen in het buitenland wat ze zelf wél goed kunnen maken.

> **Definitie: import en export**
>
> **Import** is het kopen van goederen of diensten uit het buitenland. **Export** is het verkopen van goederen of diensten aan het buitenland. Het verschil tussen de waarde van export en import heet de **handelsbalans** .

Is de export groter dan de import, dan heeft een land een **handelsoverschot** . Is de import groter dan de export, dan is er een **handelstekort** . Nederland heeft, mede dankzij de haven van Rotterdam en een sterke exportsector (landbouw, chemie, machines), al jarenlang een handelsoverschot. Een groot deel daarvan is **wederuitvoer** : goederen die via Rotterdam of Schiphol binnenkomen en, soms na een kleine bewerking, weer doorgaan naar Duitsland of andere landen. (Strikt genomen noemen economen alleen de handel in goederen de handelsbalans; de handel in diensten, zoals toerisme of software, staat op de dienstenbalans. In deze les tellen we goederen en diensten samen.)

> **Definitie: de handelsbalans berekenen**
>
> Handelsbalans = exportwaarde - importwaarde. Exporteert een land voor €900 miljard en importeert het voor €850 miljard, dan is de handelsbalans €900 miljard - €850 miljard = €50 miljard (een overschot). Een handelsoverschot betekent overigens niet automatisch dat een land "beter" presteert dan een land met een tekort — het zegt vooral iets over de structuur van de economie (bijvoorbeeld: veel export-georiënteerde bedrijven, of een grote doorvoerhaven).

De handelsbalans berekenen

Handelsbalans = export - import = € 900 mld - € 850 mld = € 50 mld (een overschot).

Praktijk

Nederland importeert ruwe olie en exporteert bloemen, kaas en machines. Leg uit waarom dit voor Nederland voordelig kan zijn, ook al zou je in theorie ook zelf olie kunnen proberen te winnen.

Aan de slag met een bron

Onderstaande tabel toont de export en import van vier fictieve landen in 2024. Gebruik de tabel bij de verwerkingsopdracht hieronder.

Informatiebron 1 — Export en import van vier landen, 2024 (fictief)

Land	Export	Import
Land A	€300 miljard	€280 miljard
Land B	€150 miljard	€210 miljard
Land C	€500 miljard	€495 miljard
Land D	€90 miljard	€140 miljard

Kernbegrippen

Export
: Het verkopen van goederen of diensten aan het buitenland.

Import
: Het kopen van goederen of diensten uit het buitenland.

Handelsbalans
: Exportwaarde min importwaarde van een land.

Opdracht: bereken de handelsbalans

Werk onderstaande vraag uit in je schrift of werkboekje.

1. Een land exporteert voor €120 miljard en importeert voor €135 miljard. Bereken de handelsbalans, en geef aan of er sprake is van een overschot of een tekort.

Opdracht: bereken de handelsbalans van vier landen

Gebruik informatiebron 1 hierboven om onderstaande vragen te beantwoorden.

1. Welk land heeft het grootste handelstekort? Bereken de handelsbalans.

2. Welk land heeft het grootste handelsoverschot? Bereken de handelsbalans.

3. Welk land heeft de handelsbalans die het dichtst bij evenwicht (nul) ligt?

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is import?

2. Wat is export?

3. Wat is een handelsoverschot?

Informatiebron 1 — Export en import van vier landen, 2024 (fictief)

Land	Export	Import
Land A	€300 miljard	€280 miljard
Land B	€150 miljard	€210 miljard
Land C	€500 miljard	€495 miljard
Land D	€90 miljard	€140 miljard

4. Gebruik informatiebron 1 (de tabel bij les 6.1): welk land exporteerde het meest in 2024?

Zilver: Toepassing & Rekenen

5. Een land exporteert voor €80 miljard en importeert voor €65 miljard. Bereken de handelsbalans en geef aan of er een overschot of tekort is.

6. Leg uit waarom Nederland bananen importeert in plaats van zelf te proberen bananen te verbouwen.

Informatiebron 1 — Export en import van vier landen, 2024 (fictief)

Land	Export	Import
Land A	€300 miljard	€280 miljard
Land B	€150 miljard	€210 miljard
Land C	€500 miljard	€495 miljard
Land D	€90 miljard	€140 miljard

7. Gebruik informatiebron 1: bereken de handelsbalans van Land D.

8. Een land exporteert voor €680 miljard en importeert voor €640 miljard. Bereken de handelsbalans, en geef aan of er een overschot of tekort is.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

9. Leg uit waarom een handelsoverschot niet automatisch betekent dat een land economisch "beter" presteert dan een land met een handelstekort.

10. Leg uit waarom een klein land met weinig eigen grondstoffen (zoals Nederland) vaak juist veel importeert én veel exporteert tegelijk.

11. Leg uit waarom het voor een economie riskant kan zijn om structureel een heel groot handelstekort te hebben, ook al hoeft een klein tekort geen probleem te zijn.

Les 6.2

Leerdoel: Je legt uit wat specialisatie is en waarom dit voordelen oplevert voor landen.

Theorie & uitleg

Het katoen van jouw spijkerbroek komt vaak uit een ander land dan waar hij geweven of genaaid is: elk land doet waar het goed in is.

Kerntheorie

Landen die zich **specialiseren** — zich vooral richten op wat ze het beste kunnen — en vervolgens handelen, worden er allebei beter van. Dat klinkt misschien vreemd als het ene land in álles beter is dan het andere, maar toch werkt het zo.

> **Definitie: absoluut voordeel**
>
> Een land heeft een **absoluut voordeel** in de productie van een goed als het dat goed met dezelfde middelen in grotere hoeveelheid kan maken dan een ander land.

Voorbeeld: land A kan met dezelfde hoeveelheid arbeid 10 stuks kleding óf 5 vaten olie maken. Land B kan met dezelfde hoeveelheid arbeid 4 stuks kleding óf 4 vaten olie maken. Land A is beter in allebei (10 > 4 en 5 > 4): land A heeft een absoluut voordeel in zowel kleding als olie.

> **Definitie: comparatief voordeel**
>
> Toch loont het voor beide landen om zich te specialiseren, gebaseerd op het **comparatief voordeel** : welk goed een land relatief het goedkoopst kan maken, vergeleken met het andere goed. Land A "offert" voor elk vat olie 2 stuks kleding op (10 ÷ 5), terwijl land B daarvoor maar 1 stuk kleding hoeft op te offeren (4 ÷ 4). Land B heeft dus het comparatieve voordeel bij olie, ook al maakt het in absolute zin minder olie dan land A.

Specialiseert land A zich in kleding, en land B in olie, en handelen ze vervolgens met elkaar, dan kunnen beide landen na de ruil meer van beide goederen hebben dan wanneer ze allebei alles zelf hadden proberen te maken. Voorwaarde is wel een ruilverhouding die voor allebei gunstig is: in dit voorbeeld tussen 1 en 2 stuks kleding per vat olie. Voor land A is olie dan goedkoper dan zelf maken (dat kost 2 kleding), en land B krijgt meer kleding dan het zelf had kunnen maken (1 kleding per vat).

> **Definitie: waarom comparatief voordeel altijd bestaat**
>
> Zelfs als een land in álles een absoluut nadeel heeft (overal slechter in is dan een ander land), heeft het altijd ergens een comparatief voordeel — simpelweg omdat het in het ene goed relatief minder slecht is dan in het andere. Dit is de kern van de handelstheorie van David Ricardo (1817): handel is voor bijna elk land voordelig, ook voor landen die nergens "de beste" in zijn.

Je mag meedoen Burgerschap KD 20 · bijdragen aan de samenleving

Zelfs een land dat nergens de beste in is, heeft altijd iets om bij te dragen. Dat geldt ook voor mensen: iedereen heeft een sterke kant, ook als je niet overal goed in bent.

Absoluut en comparatief voordeel (dezelfde hoeveelheid arbeid)

	Kleding	of olie	1 vat olie kost	Comparatief voordeel
Land A	10 stuks	5 vaten	10 ÷ 5 = 2 kleding	kleding
Land B	4 stuks	4 vaten	4 ÷ 4 = 1 kleding	olie

Land A heeft in allebei een absoluut voordeel (10 > 4 en 5 > 4), maar offert voor olie meer op dan land B.

Een ruilverhouding die voor allebei gunstig is (aantal kleding per vat olie)

	Grenzen	Uitkomst
	Land A (koopt): betaalt hooguit 2 kleding; Land B (verkoopt): wil minstens 1 kleding	tussen 1 en 2 kleding per vat olie worden beide landen beter van de ruil: 1 - 2

Zelf olie maken kost land A 2 kleding per vat; land B offert voor een vat olie maar 1 kleding op.

Praktijk

Gebruik het rekenvoorbeeld hierboven (land A: 10 kleding óf 5 olie; land B: 4 kleding óf 4 olie).

- Land A's opofferingskosten van 1 stuk kleding: 5 ÷ 10 = 0,5 vat olie.
- Land B's opofferingskosten van 1 stuk kleding: 4 ÷ 4 = 1 vat olie.
- Land A kan kleding dus relatief goedkoper maken: land A specialiseert zich in kleding.

Aan de slag met een bron

Onderstaande tabel toont hoeveel fietsen en broden twee landen per werkdag kunnen produceren. Gebruik de tabel bij de verwerkingsopdracht hieronder.

Informatiebron 1 — Productie per werkdag (fictief)

Land	Fietsen	Broden
Land E	8	4
Land F	3	6

Kernbegrippen

Absoluut voordeel

Een land is efficiënter in de productie van een goed dan een ander land.

Comparatief voordeel

Het goed dat een land relatief het goedkoopst kan produceren, vergeleken met andere goederen die het ook zou kunnen maken.

Comparatief voordeel bestaat altijd

Zelfs een land dat in alles een absoluut nadeel heeft, heeft altijd ergens een comparatief voordeel — de kern van de handelstheorie van David Ricardo.

Opdracht: bepaal het comparatief voordeel

Werk onderstaande vraag uit in je schrift of werkboekje.

1. Land X kan met dezelfde arbeid 40 fietsen óf 20 telefoons maken. Land Y kan met dezelfde arbeid 30 fietsen óf 10 telefoons maken. Bereken de opofferingskosten van 1 fiets voor beide landen (in telefoons), en bepaal welk land zich in fietsen zou moeten specialiseren.

Opdracht: bepaal het comparatief voordeel

Gebruik informatiebron 1 hierboven om onderstaande vragen te beantwoorden.

1. Welk land heeft een absoluut voordeel in fietsen? En welk land in broden?

2. Bereken de opofferingskosten van 1 fiets (uitgedrukt in broden) voor beide landen.

3. Welk land heeft het comparatief voordeel in fietsen, en welk land in broden?

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is absoluut voordeel?

2. Wat is comparatief voordeel?

3. Kan een land een absoluut voordeel hebben in een product, zonder daar het comparatieve voordeel te hebben?

Informatiebron 1 — Productie per werkdag (fictief)

Land	Fietsen	Broden
Land E	8	4
Land F	3	6

4. Gebruik informatiebron 1 (de tabel bij les 6.2): welk land maakt de meeste broden per dag?

Zilver: Toepassing & Rekenen

5. Land C kan met dezelfde arbeid 20 broden óf 10 kazen maken. Bereken de opofferingskosten van 1 brood, uitgedrukt in kaas.

6. Land D kan met dezelfde arbeid 6 broden óf 6 kazen maken. Vergelijk de opofferingskosten van brood tussen land C (uit de vorige vraag) en land D, en bepaal welk land zich zou moeten specialiseren in brood.

Informatiebron 1 — Productie per werkdag (fictief)

Land	Fietsen	Broden
Land E	8	4
Land F	3	6

7. Gebruik informatiebron 1: bereken de opofferingskosten van 1 brood (uitgedrukt in fietsen) voor Land E.

8. Op welk product zou Land E zich volgens de tabel het beste kunnen specialiseren, en waarom?

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

9. Leg uit waarom het voor beide landen (C en D uit de vorige vragen) voordelig kan zijn om zich te specialiseren en te gaan handelen, ook al kan land D niets beter maken dan land C.

10. Stel dat beide landen zich specialiseren zoals in de vorige vraag: Land E maakt alleen nog fietsen, Land F alleen nog broden. Leg uit waarom beide landen elkaar nu nodig hebben.

11. Leg uit waarom comparatief voordeel een sterker argument voor handel is dan absoluut voordeel, met een voorbeeld uit informatiebron 1 of uit de les.

Les 6.3

Leerdoel: Je legt uit wat de Europese interne markt inhoudt, en noemt een voordeel daarvan.

Theorie & uitleg

Binnen de EU-interne markt kunnen goederen tussen lidstaten reizen zonder importheffingen of douanecontroles.

Kerntheorie

Rij je van Nederland naar Duitsland, dan kom je geen douane tegen, en betaal je geen invoerrechten over spullen die je meeneemt. (Soms staat er wel politie die steekproeven doet: Duitsland en Nederland controleren sinds 2024 tijdelijk weer op personen, om migratie te beperken. Dat gaat over het Schengenverdrag voor personen, niet over de handel in goederen.) Dat is niet vanzelfsprekend: het is het resultaat van de **Europese interne markt** .

> **Definitie: interne markt**
>
> De interne markt van de EU zorgt voor vrij verkeer van goederen, diensten, personen en kapitaal tussen de lidstaten: geen invoerrechten, geen douanecontroles op goederen, en vrijheid om in een ander EU-land te werken of te studeren.

> **Definitie: douane-unie**
>
> De EU is ook een **douane-unie** : alle lidstaten heffen dezelfde invoerrechten op producten die van buiten de EU komen. Komt een product eenmaal de EU binnen (bijvoorbeeld via de haven van Rotterdam), dan kan het vervolgens vrij door alle andere EU-landen reizen, zonder opnieuw invoerrechten te betalen.

Dit maakt handel binnen de EU een stuk goedkoper en makkelijker dan handel met landen buiten de EU, waar nog wel invoerrechten en soms extra regels gelden.

> **Definitie: de eurozone**
>
> Een deel van de EU-landen (waaronder Nederland) gaat nog een stap verder: zij delen dezelfde munt, de euro, in de zogeheten **eurozone** . Dat maakt handel nog makkelijker, omdat bedrijven geen wisselkoersrisico lopen bij handel tussen eurolanden onderling. Niet elk EU-land is overigens lid van de eurozone: sinds Bulgarije op 1 januari 2026 de euro invoerde, zijn het 21 van de 27 EU-landen. Landen als Zweden, Denemarken en Polen hebben nog hun eigen munt.

Drie stappen van Europese samenwerking

	Wat houdt het in?	Wie doet mee?
Interne markt	vrij verkeer van goederen, diensten, personen en kapitaal	alle 27 EU-landen
Douane-unie	dezelfde invoerrechten op producten van buiten de EU	alle 27 EU-landen
Eurozone	dezelfde munt: geen wisselkoersrisico	21 van de 27 (sinds Bulgarije in 2026)

Wie maakt de regels van de interne markt?

- **De Europese Commissie** doet voorstellen voor nieuwe Europese wetten en controleert of lidstaten zich aan de regels houden.
- **Het Europees Parlement** (door burgers gekozen; Nederland heeft 31 van de 720 zetels) en **de Raad van de EU** (ministers van de lidstaten) beslissen samen over die voorstellen.
- **Het Hof van Justitie van de EU** zorgt ervoor dat het Europese recht overal hetzelfde wordt uitgelegd, en kan oordelen dat een land of bedrijf zich niet aan de regels houdt.

Nederland heeft dus via de regering (in de Raad) en via de Europese verkiezingen invloed op de regels die voor de hele interne markt gelden. Over veel onderwerpen beslist de Raad met een (gekwalificeerde) meerderheid: een Europese regel kan dus ook gelden als Nederland er zelf tegen stemde.

Praktijk

Een Nederlands bedrijf importeert grondstoffen uit zowel Duitsland (EU-lid) als Vietnam (geen EU-lid).

- Bij welke van de twee importen betaalt het bedrijf waarschijnlijk invoerrechten? Leg uit.

Aan de slag met een bron

Onderstaande tabel toont de export van een fictief land naar vier handelspartners. Gebruik de tabel bij de verwerkingsopdracht hieronder.

Informatiebron 1 — Export naar handelspartners (fictief)

Handelspartner	Exportwaarde	Importheffing bij aankomst
Duitsland (EU)	€84 miljard	0%
België (EU)	€60 miljard	0%
Verenigde Staten (niet-EU)	€36 miljard	Ongeveer 10% (sinds 2025 vaak gewijzigd)
China (niet-EU)	€12 miljard	5–12% (verschilt per product)

Kernbegrippen

Interne markt

Het gebied binnen de EU waar goederen, diensten, personen en kapitaal vrij kunnen bewegen zonder douanecontroles of importheffingen.

Douane-unie

Een afspraak tussen landen om onderling geen invoerrechten te heffen, en gezamenlijk dezelfde invoerrechten te hanteren tegenover landen van buiten de unie.

Eurozone

De groep EU-landen die de euro als gezamenlijke munt gebruiken, waardoor onderling handelen geen wisselkoersrisico kent.

Opdracht: leg de interne markt uit

Werk onderstaande vraag uit in je schrift of werkboekje.

1. Leg uit bij welke van de twee importen (Duitsland of Vietnam) het bedrijf waarschijnlijk invoerrechten moet betalen, en waarom.

Opdracht: vergelijk de handelspartners

Gebruik informatiebron 1 hierboven om onderstaande vragen te beantwoorden.

1. Naar welk land exporteert dit land het meest?

2. Leg uit waarom de importheffing bij Duitsland en België 0% is.

3. Bereken hoeveel keer zoveel er naar Duitsland wordt geëxporteerd dan naar China.

4. Wie bepaalt de importheffing die een Nederlands product betaalt als het in de Verenigde Staten aankomt: de EU of de VS? Leg uit.

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is de interne markt van de EU?

2. Wat is een douane-unie?

3. Wat is de eurozone?

Informatiebron 1 — Export naar handelspartners (fictief)

Handelspartner	Exportwaarde	Importheffing bij aankomst
Duitsland (EU)	€84 miljard	0%
België (EU)	€60 miljard	0%
Verenigde Staten (niet-EU)	€36 miljard	Ongeveer 10% (sinds 2025 vaak gewijzigd)
China (niet-EU)	€12 miljard	5–12% (verschilt per product)

4. Gebruik informatiebron 1 (de tabel bij les 6.3): wat is de importheffing bij export naar de Verenigde Staten?

5. Welke vier Europese instellingen spelen een rol bij het maken en bewaken van de regels van de interne markt? Geef van elk de taak.

Zilver: Toepassing & Rekenen

6. Leg uit waarom een Nederlands bedrijf goedkoper handelt met Frankrijk dan met Brazilië.

7. Waarom levert de eurozone een extra voordeel op naast de interne markt?

Informatiebron 1 — Export naar handelspartners (fictief)

Handelspartner	Exportwaarde	Importheffing bij aankomst
Duitsland (EU)	€84 miljard	0%
België (EU)	€60 miljard	0%
Verenigde Staten (niet-EU)	€36 miljard	Ongeveer 10% (sinds 2025 vaak gewijzigd)
China (niet-EU)	€12 miljard	5–12% (verschilt per product)

8. Gebruik informatiebron 1: bereken de gezamenlijke exportwaarde naar de twee EU-landen uit de tabel, en vergelijk dit met de gezamenlijke exportwaarde naar de twee niet-EU-landen.

9. De heffing bij aankomst verschilt per land buiten de EU (VS ongeveer 10%, China 5–12%). Leg uit wie die heffingen bepaalt, en waarom ze kunnen veranderen zonder dat Nederland of de EU daar iets aan doet.

10. Op welke twee manieren hebben Nederlandse burgers invloed op Europese regels?

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

11. Leg uit waarom niet elk EU-land ook lid is van de eurozone, en wat dat kan betekenen voor de handel van zo'n land met eurolanden.

12. Bedenk waarom de hoge exportwaarde naar EU-landen in de tabel niet volledig verklaard kan worden door de afwezigheid van importheffingen alleen. Noem een andere factor die hierbij een rol speelt.

13. Stel dat een land de EU zou verlaten (zoals het Verenigd Koninkrijk in 2020 deed). Voorspel wat er waarschijnlijk met de importheffingen en exportwaarde tussen dat land en de EU zou gebeuren, en leg uit waarom.

Les 6.4

Leerdoel: Je legt uit wat protectionisme is, en noemt een reden waarom een land dit toepast.

Theorie & uitleg

Legt een land een importheffing op containers uit het buitenland, dan worden buitenlandse producten duurder — zo beschermt het land de eigen markt.

Kerntheorie

Niet elk land is voorstander van volledig vrije handel. Soms kiest een overheid ervoor om de eigen markt te beschermen tegen buitenlandse concurrentie. Dit heet **protectionisme** .

> **Definitie: protectionisme**
>
> Protectionisme is het beschermen van de eigen economie tegen buitenlandse concurrentie, bijvoorbeeld met **invoerheffingen** (extra belasting op geïmporteerde producten, waardoor ze duurder worden) of een **invoerquotum** (een maximum aan de hoeveelheid die geïmporteerd mag worden).

Landen kiezen voor protectionisme om verschillende redenen: om binnenlandse bedrijven en banen te beschermen tegen goedkopere buitenlandse concurrentie, om een nieuwe, nog kwetsbare sector de kans te geven te groeien, of om niet te afhankelijk te worden van het buitenland voor belangrijke producten (bijvoorbeeld voedsel of medicijnen).

> **Definitie: de kosten van protectionisme**
>
> Protectionisme beschermt weliswaar bepaalde binnenlandse bedrijven en banen, maar heeft ook kosten: consumenten betalen vaak hogere prijzen (minder concurrentie, dus minder prikkel om efficiënt te produceren), en andere landen kunnen **vergeldingsmaatregelen** nemen (zelf ook invoerheffingen instellen op producten uit het protectionistische land), wat kan uitmonden in een handelsoorlog waar uiteindelijk bijna niemand beter van wordt.

Wat een importheffing in gang zet

1. Importheffing: extra belasting op buitenlandse producten ->
2. Import wordt duurder: binnenlandse bedrijven beschermd ->
3. Consumenten: betalen vaak hogere prijzen ->
4. Andere landen: kunnen vergeldingsmaatregelen nemen

Praktijk

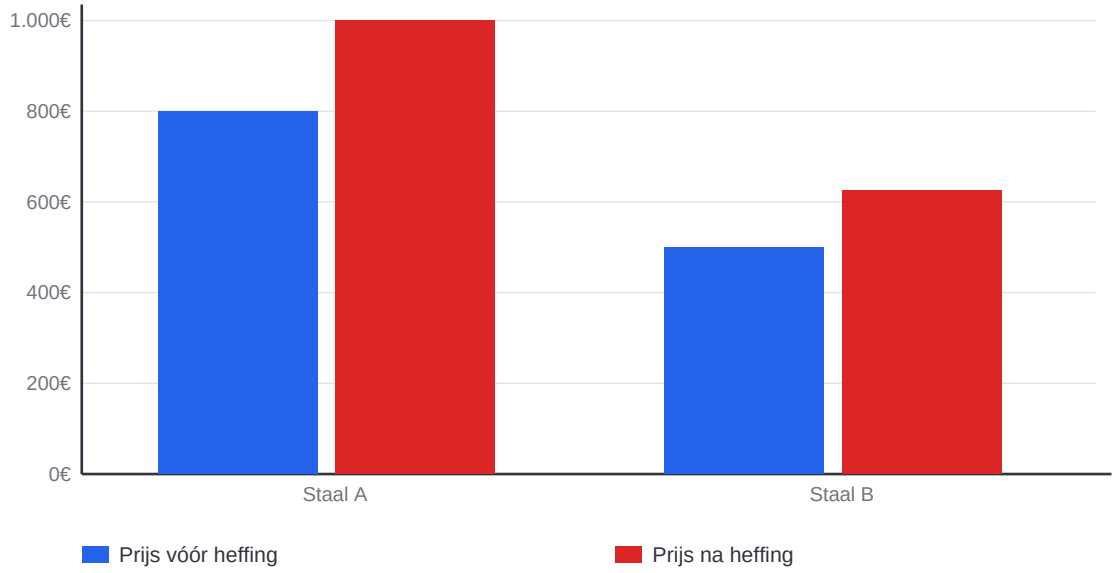
Een land voert een importheffing van 25% in op buitenlandse staalproducten, om de eigen staalindustrie te beschermen.

- Wie profiteert waarschijnlijk van deze maatregel?
- Wie ondervindt er waarschijnlijk nadeel van?

Aan de slag met een bron

Onderstaande grafiek toont de prijs van twee soorten geïmporteerd staal, voor en na een importheffing van 25%. Gebruik de grafiek bij de verwerkingsopdracht hieronder.

Informatiebron 1 — Prijs van geïmporteerd staal, voor en na een importheffing van 25% (fictief)

Actueel: de importheffingen van de Verenigde Staten

Protectionisme is geen oude geschiedenis. In 2025 voerden de Verenigde Staten hoge importheffingen in op producten uit bijna alle landen, ook uit de EU. In februari 2026 verklaarde het Amerikaanse Hooggerechtshof een deel van die heffingen ongeldig, waarna de regering ze via andere wetten verving. Voor Nederlandse exporteurs betekent dat onzekerheid: ze weten niet goed welke heffing volgend jaar geldt. Omgekeerd heft de EU sinds 1 juli 2026 €3,- per productcategorie op goedkope pakketjes van buiten de EU, bijvoorbeeld van Temu en Shein (zie de onderbouw).

Kernbegrippen

Protectionisme

Het beschermen van de eigen markt tegen buitenlandse concurrentie, bijvoorbeeld met importheffingen.

Importheffing

Een belasting die wordt geheven over geïmporteerde goederen.

Vergeldingsmaatregelen

Tegenmaatregelen (zoals eigen importheffingen) die een land neemt als reactie op protectionisme van een ander land, wat kan uitmonden in een handelsoorlog.

Opdracht: weeg protectionisme af

Werk onderstaande vraag uit in je schrift of werkboekje.

1. Noem één voordeel en één nadeel van de importheffing op staal uit de praktijkopdracht hierboven.

Opdracht: reken met de importheffing

Gebruik informatiebron 1 hierboven om onderstaande vragen te beantwoorden.

1. Bereken de prijsstijging in euro's voor Staal A door de importheffing.

2. Bereken de prijsstijging in euro's én in procenten voor Staal B, en controleer of dit klopt met het heffingspercentage.

3. Wie betaalt er uiteindelijk voor deze importheffing?

Oefeningen

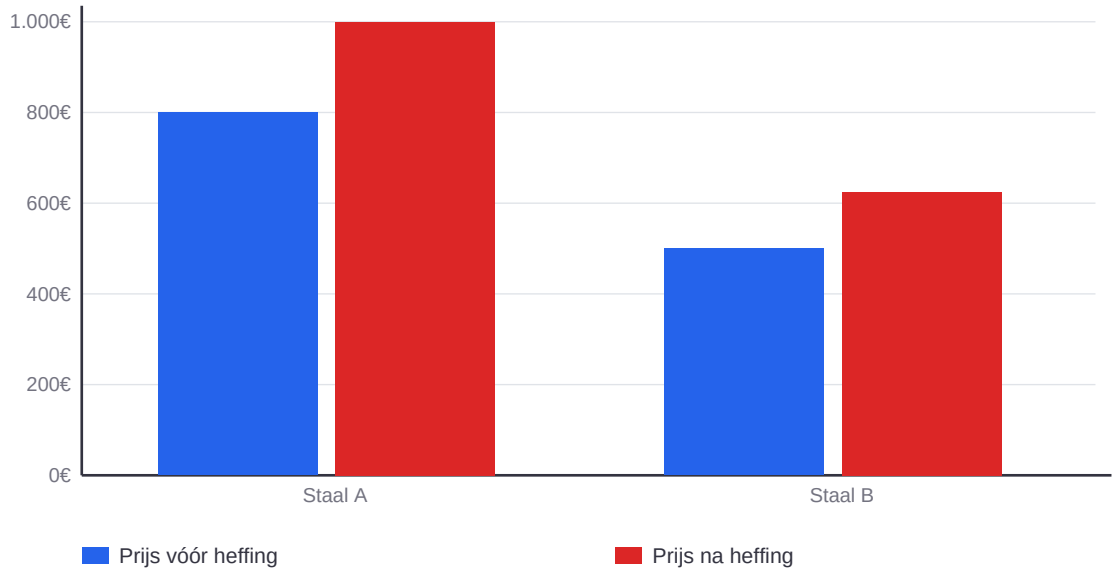
Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is protectionisme?

2. Wat is een invoerheffing?

3. Wat is een invoerquotum?

Informatiebron 1 — Prijs van geïmporteerd staal, voor en na een importheffing van 25% (fictief)

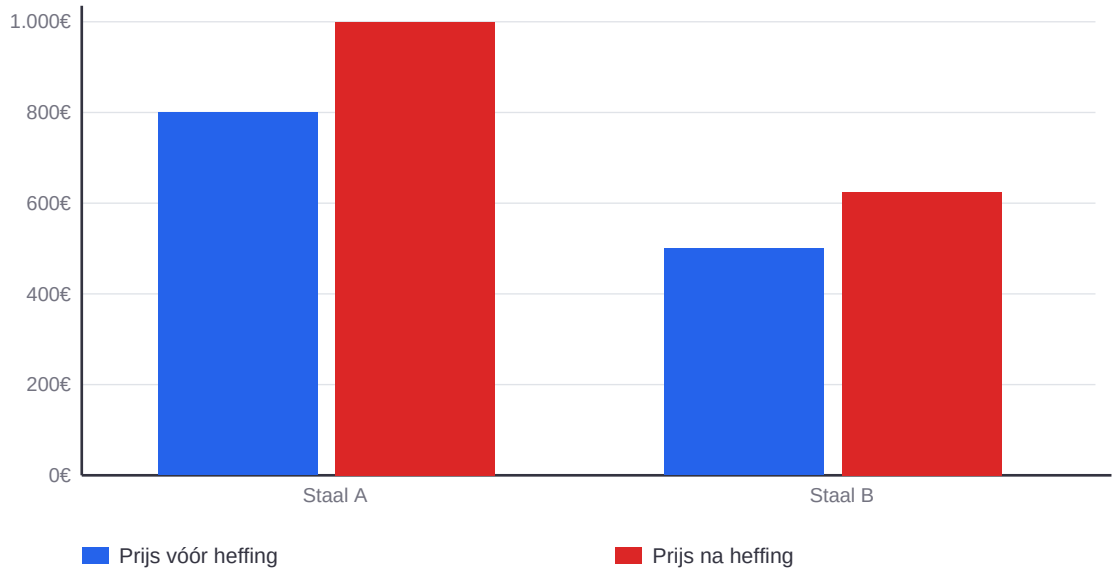
4. Gebruik informatiebron 1 (de grafiek bij les 6.4): wat was de prijs van Staal B vóór de importheffing?

Zilver: Toepassing & Rekenen

5. Noem een reden waarom een land voor protectionisme kan kiezen.

6. Leg uit waarom consumenten vaak hogere prijzen betalen als gevolg van protectionisme.

Informatiebron 1 — Prijs van geïmporteerd staal, voor en na een importheffing van 25% (fictief)

7. Gebruik informatiebron 1: een Nederlands bouwbedrijf kocht vroeger 10 eenheden Staal A per maand. Bereken hoeveel duurder dit nu per maand is door de importheffing.

8. Leg uit welk voordeel binnenlandse staalproducenten (die niet importeren) hebben van deze importheffing.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

9. Leg met het begrip vergeldingsmaatregelen uit waarom protectionisme kan uitmonden in een handelsoorlog, en waarom dit uiteindelijk voor bijna niemand voordelig is.

10. Bedenk een groep die juist nadeel ondervindt van deze importheffing op staal, en leg uit waarom.

11. Leg uit waarom een importheffing op staal voor een land dat zelf nauwelijks staal produceert, waarschijnlijk minder zin heeft dan voor een land met een grote eigen staalindustrie.

Les 6.5

Leerdoel: Je noemt minstens twee nadelen van internationale handel, naast de voordelen die je in dit thema hebt geleerd.

Theorie & uitleg

Achter een goedkoop kledingstuk gaat vaak een lange productieketen schuil — met vragen over lonen en arbeidsomstandigheden.

Kerntheorie

Specialisatie en internationale handel maken producten vaak goedkoper en breiden de keuze voor consumenten uit. Maar er is ook een keerzijde, die in dit thema nog niet aan bod kwam.

Drie veelgenoemde nadelen van wereldhandel

Arbeidsomstandigheden: in landen met lage lonen en minder strenge wetgeving werken mensen soms onder slechte omstandigheden om goedkoop te kunnen produceren voor de wereldmarkt. **Transport en milieu:** producten die de hele wereld rondreizen, veroorzaken CO2-uitstoot en andere milieudruk. **Afhankelijkheid:** landen die sterk gespecialiseerd zijn, worden kwetsbaar als de wereldhandel verstoord raakt (bijvoorbeeld door een pandemie, oorlog of handelsconflict) — zoals bleek tijdens verstoringen in wereldwijde productieketens de afgelopen jaren.

Deze nadelen betekenen niet dat internationale handel per saldo slecht is — de voordelen (lagere prijzen, meer keuze, hogere welvaart via specialisatie) zijn voor de meeste landen groot. Maar het verklaart wel waarom er discussie bestaat over eerlijke handel, keurmerken, en het dichter bij huis produceren van bepaalde goederen.

Definitie: eerlijke handel en ketenverantwoordelijkheid

Als reactie op deze nadelen zijn er initiatieven ontstaan zoals **fairtrade-keurmerken** (die een eerlijkere prijs aan producenten garanderen) en wetgeving rond **ketenverantwoordelijkheid** : bedrijven worden (in toenemende mate, ook wettelijk) verantwoordelijk gehouden voor misstanden verderop in hun productieketen, ook als die zich in het buitenland afspelen. Dit blijft een terrein waar economie, politiek en ethiek sterk met elkaar verweven zijn.

Je mag meedoen Burgerschap KD 20 · bijdragen aan de samenleving

De mensen die jouw kleding maken, wonen vaak ver weg. Toch zijn zij, via de wereldhandel, verbonden met jou — en dat maakt hun werk ook een beetje jouw zaak.

De keerzijde van wereldhandel, en wat eraan gedaan wordt

Nadeel	Wat is het probleem?	Reactie
Arbeidsomstandigheden	goedkoop produceren onder slechte omstandigheden	fairtrade-keurmerken, ketenverantwoordelijkheid
Transport en milieu	CO2-uitstoot door producten die de wereld rondreizen	dichter bij huis produceren
Afhankelijkheid	kwetsbaar bij een pandemie, oorlog of handelsconflict	dichter bij huis produceren

Praktijk

Verdeel de klas in twee groepen: één groep bereidt argumenten vóór verdere globalisering voor, de andere groep argumenten die kritisch zijn op globalisering. Gebruik minstens twee begrippen uit dit thema (comparatief voordeel, handelsbalans, protectionisme) in je argumentatie.

Je mag het anders doen Burgerschap KD 19 · vrijheid als basiswaarde

Voor- en tegenstanders van globalisering hebben allebei een punt. Het gaat er niet om wie er gelijk heeft, maar om goed naar elkaar te luisteren.

Aan de slag met een bron

Twee mensen kijken verschillend naar de kledingindustrie in lagelonenlanden. Gebruik beide reacties bij de verwerkingsopdracht hieronder.

Informatiebron 1

> “Deze baan is zwaar en het loon is laag naar Nederlandse maatstaven, maar voor mij en mijn familie is het een enorme vooruitgang — zonder de kledingindustrie had ik hier geen inkomen gehad.”
>
> — Priya (26), naaister in een kledingfabriek, Bangladesh

Informatiebron 2

> “Ik snap dat dit soort banen inkomen geeft, maar dat mag geen excuus zijn voor onveilige werkomstandigheden en extreem lage lonen. Westerse bedrijven verdienen enorm aan dit soort productie, en zouden makkelijk meer kunnen betalen.”
>
> — Sven (24), consument en criticus van fast fashion

Kernbegrippen

Fairtrade-keurmerk
: Een keurmerk dat een eerlijkere prijs aan producenten garandeert.

Ketenverantwoordelijkheid
: Bedrijven verantwoordelijk houden voor misstanden verderop in hun productieketen.

Opdracht: weeg voor- en nadelen van wereldhandel

Werk onderstaande vraag uit in je schrift of werkboekje, ná het klassikale debat.

1. Noem één voordeel en één nadeel van internationale handel, en leg beide kort uit.

Opdracht: weeg de twee perspectieven tegen elkaar af

Gebruik informatiebron 1 en 2 hierboven om onderstaande vragen te beantwoorden.

1. Welk voordeel van internationale handel benoemt Priya?

2. Welk kritiekpunt heeft Sven?

3. Leg uit waarom deze twee meningen elkaar niet per se hoeven tegen te spreken, ook al klinken ze eerst tegenovergesteld.

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Noem een nadeel van internationale handel op het gebied van arbeidsomstandigheden.

2. Noem een nadeel van internationale handel op het gebied van milieu.

3. Wat is een fairtrade-keurmerk?

Informatiebron 1

> “Deze baan is zwaar en het loon is laag naar Nederlandse maatstaven, maar voor mij en mijn familie is het een enorme vooruitgang — zonder de kledingindustrie had ik hier geen inkomen gehad.”
>
> — Priya (26), naaister in een kledingfabriek, Bangladesh

4. Gebruik informatiebron 1 (de mening van Priya): wat vindt zij, ondanks de nadelen, positief aan haar baan?

Zilver: Toepassing & Rekenen

5. Leg uit waarom sterk gespecialiseerde landen kwetsbaarder kunnen zijn als de wereldhandel wordt verstoord.

6. Leg uit waarom internationale handel per saldo toch vaak als positief wordt gezien, ondanks de nadelen.

Informatiebron 2

> “Ik snap dat dit soort banen inkomen geeft, maar dat mag geen excuus zijn voor onveilige werkomstandigheden en extreem lage lonen. Westerse bedrijven verdienen enorm aan dit soort productie, en zouden makkelijk meer kunnen betalen.”
>
> — Sven (24), consument en criticus van fast fashion

7. Gebruik informatiebron 2 (de mening van Sven): welke oplossing suggereert hij impliciet voor het probleem dat hij benoemt?

8. Leg uit waarom een boycot van kleding uit lagelonenlanden (door consumenten die het oneens zijn met de arbeidsomstandigheden) niet per se de beste oplossing is voor werknemers zoals Priya.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

9. Leg uit wat ketenverantwoordelijkheid inhoudt, en waarom dit een reactie is op een specifiek nadeel van wereldhandel.

10. Bedenk een alternatief voor een boycot, dat wél druk zet op betere arbeidsomstandigheden zonder werknemers zoals Priya hun baan te kosten.

11. Leg uit waarom het perspectief van Priya (als werknemer ter plaatse) een waardevolle aanvulling is op het debat over de keerzijde van wereldhandel, naast het perspectief van consumenten zoals Sven.

Rekenopdrachten

Reken met de begrippen en formules uit dit thema. De opdrachten zitten aan de bovenkant van niveau 2F; een aantal opdrachten (gemarkeerd met 3F) tikt niveau 3F aan.

Niveau 2F

1. Een land exporteert voor €120 miljard en importeert voor €135 miljard. Bereken de handelsbalans (vul een negatief getal in bij een tekort).

Antwoord (miljard €): _____

2. Een land exporteert voor €200 miljard en importeert voor €180 miljard. Bereken het handelsoverschot.

Antwoord (miljard €): _____

3. Land A kan met dezelfde arbeid 10 stuks kleding óf 5 vaten olie maken. Bereken de opofferingskosten van 1 vat olie, in stuks kleding.

Antwoord (stuks kleding): _____

4. Land B kan met dezelfde arbeid 4 stuks kleding óf 4 vaten olie maken. Bereken de opofferingskosten van 1 vat olie, in stuks kleding.

Antwoord (stuks kleding): _____

5. Land X kan met dezelfde arbeid 40 fietsen óf 20 telefoons maken. Bereken de opofferingskosten van 1 fiets, in telefoons.

Antwoord (telefoons): _____

6. Land Y kan met dezelfde arbeid 30 fietsen óf 10 telefoons maken. Bereken de opofferingskosten van 1 fiets, in telefoons (afgerond op 2 decimalen).

Antwoord (telefoons): _____

7. Een product van buiten de EU kost €50,-, en er komt een importheffing van 10% overheen. Wat is de prijs inclusief importheffing?

Antwoord (€): _____

8. Een product kost €200,-. Er geldt een importheffing van 15%. Hoeveel euro importheffing is dat?

Antwoord (€): _____

9. De export van een land groeit van €300 miljard naar €330 miljard. Bereken de procentuele groei.

Antwoord (%): _____

10. De import van een land daalt van €250 miljard naar €220 miljard. Bereken de procentuele daling.

Antwoord (%): _____

11. Een land heeft een handelsoverschot van €20 miljard, bij een bbp van €500 miljard. Hoeveel procent van het bbp is dat?

Antwoord (%): _____

Informatiebron — Export en import van vier landen, 2024 (fictief)

Land	Export	Import
Land K	€300 mrd	€280 mrd
Land L	€150 mrd	€190 mrd
Land M	€420 mrd	€400 mrd
Land N	€90 mrd	€110 mrd

12. Bekijk de tabel met export en import van Land K, L, M en N. Bereken de handelsbalans van Land L (vul een negatief getal in bij een tekort).

Antwoord (miljard €): _____

Informatiebron — Export en import van vier landen, 2024 (fictief)

Land	Export	Import
Land K	€300 mrd	€280 mrd
Land L	€150 mrd	€190 mrd
Land M	€420 mrd	€400 mrd
Land N	€90 mrd	€110 mrd

13. Gebruik dezelfde tabel. Bereken het gemiddelde van de handelsbalansen van alle vier de landen samen.

Antwoord (miljard €): _____

14. Een product kost €80,- zonder importheffing. Er geldt een importheffing van 25%. Wat is de prijs met heffing?

Antwoord (€): _____

15. Een land importeert voor €500 miljoen aan producten, met een importheffing van 8%. Hoeveel euro heffinginkomsten levert dit de overheid op?

Antwoord (miljoen €): _____

Niveau 3F — een tikje pittiger

16. Land P kan met dezelfde arbeid 60 auto's óf 30 fietsen maken. Land Q kan met dezelfde arbeid 20 auto's óf 40 fietsen maken. Bereken de opofferingskosten van 1 auto in fietsen, voor land P.

Antwoord (fietsen): _____

17. Een land importeert voor €800 miljoen. 40% daarvan valt onder een importheffing van 5%, de rest (60%) onder een heffing van 15%. Bereken de totale heffinginkomsten.

Antwoord (miljoen €): _____

18. Het handelsoverschot van een land was 4% van het bbp, en is gedaald naar 1,5% van het bbp. Met hoeveel procentpunt is het overschot gedaald?

Antwoord (procentpunt): _____

Herhalingsopdrachten

Deze opdrachten gaan over alle paragrafen van dit thema door elkaar. Op de website passen de rekenvragen zich adaptief aan je niveau aan; in dit werkboek staat een vaste selectie afgedrukt.

Meerkeuzevragen

1. Wat is de handelsbalans?

A. Het verschil tussen export en import van een land

B. De hoeveelheid geld die een land jaarlijks uitgeeft aan de overheid

C. Het totale bbp van een land

D. Het rentepercentage waartegen een land kan lenen

2. Een land exporteert meer dan het importeert. Hoe heet dit?

A. Een handelstekort

B. Een handelsoverschot

C. Een begrotingstekort

D. Protectionisme

3. Wat is een absoluut voordeel?

A. Als een land een goed met dezelfde middelen in grotere hoeveelheid kan maken dan een ander land

B. Als een land helemaal geen handel drijft

C. Als een land alle belasting kwijtscheldt

D. Als een land een handelsoverschot heeft

4. Wat is een comparatief voordeel?

A. Hetzelfde als een absoluut voordeel

B. Welk goed een land relatief het goedkoopst kan maken, vergeleken met een ander goed (in opofferingskosten)

C. Het voordeel dat een land altijd in alle goederen heeft

D. Een voordeel dat alleen geldt binnen de Europese Unie

5. Land A is in álles beter dan land B (heeft overal een absoluut voordeel). Loont het dan nog steeds voor beide landen om te specialiseren en te handelen?

A. Nee, alleen land A heeft daar iets aan

B. Ja, want land B heeft altijd ergens een comparatief voordeel, ook al is het overal absoluut minder goed

C. Nee, specialisatie werkt alleen als landen precies even goed zijn

D. Handel is dan onmogelijk

6. Wat houdt de Europese interne markt in?

A. Landen buiten de EU mogen vrij handelen met alle EU-landen

B. Goederen, diensten, personen en kapitaal kunnen vrij (zonder douanecontroles/importheffingen) tussen EU-landen bewegen

C. Elk EU-land heeft zijn eigen importheffing op producten uit andere EU-landen

D. De interne markt geldt alleen voor landbouwproducten

7. Wat is een voordeel van de Europese douane-unie voor Nederlandse bedrijven?

A. Ze betalen geen importheffing bij handel met andere EU-landen

B. Ze zijn verplicht om alleen in Nederland te verkopen

C. Ze krijgen automatisch subsidie van de EU

D. De douane-unie heeft geen enkel voordeel

8. Wat is protectionisme?

A. Het beschermen van de eigen markt tegen buitenlandse concurrentie, bijvoorbeeld met importheffingen

B. Het volledig openstellen van de markt voor buitenlandse producten

C. Een ander woord voor vrijhandel

D. Een verzekering tegen bedrijfsschade

9. Wat is een reden waarom een land voor protectionisme kan kiezen?

A. Om de eigen industrie te beschermen tegen goedkopere buitenlandse concurrentie

B. Omdat protectionisme altijd goedkoper is voor consumenten

C. Omdat de WTO protectionisme verplicht stelt

D. Protectionisme heeft geen enkele reden, het gebeurt toevallig

10. Wat is een mogelijk nadeel van wereldhandel, genoemd in dit thema?

A. Slechte arbeidsomstandigheden in lagelonenlanden, en milieudruk door transport

B. Wereldhandel heeft volgens economen nooit nadelen

C. Wereldhandel maakt producten altijd duurder

D. Wereldhandel bestaat pas sinds de 21e eeuw

11. Waarom reist een spijkerbroek soms letterlijk de wereld rond voordat hij in de winkel ligt?

A. Omdat elk land in de keten zich specialiseert in het onderdeel waarin het relatief het goedkoopst produceert

B. Omdat er geen enkele planning achter zit

C. Omdat internationale wetgeving dit verplicht

D. Omdat spijkerbroeken alleen in één land ter wereld gemaakt kunnen worden

Rekenvragen

12. Een land exporteert voor €200 miljard en importeert voor €320 miljard. Bereken de handelsbalans (vul een negatief getal in bij een tekort).

Antwoord (miljard €): _____

13. Een land exporteert voor €250 miljard en importeert voor €180 miljard. Bereken de handelsbalans (vul een negatief getal in bij een tekort).

Antwoord (miljard €): _____

14. Een product van buiten de EU kost €50,-, en er geldt een importheffing van 10%. Wat is de prijs inclusief importheffing?

Antwoord (€): _____

15. Een product van buiten de EU kost €50,-, en er geldt een importheffing van 25%. Wat is de prijs inclusief importheffing?

Antwoord (€): _____

16. Een land kan met dezelfde arbeid 10 stuks product X óf 20 stuks product Y maken. Bereken de opofferingskosten van 1 stuk product X, in stuks product Y (afgerond op 2 decimalen).

Antwoord (stuks Y): _____

17. Een land kan met dezelfde arbeid 40 stuks product X óf 8 stuks product Y maken. Bereken de opofferingskosten van 1 stuk product X, in stuks product Y (afgerond op 2 decimalen).

Antwoord (stuks Y): _____

Eindquiz

1. Wat is export?

A. Het verkopen van goederen of diensten aan het buitenland.

B. Het kopen van goederen of diensten uit het buitenland.

C. Het vervoeren van goederen binnen Nederland.

D. Het verschil tussen wat een land koopt en verkoopt in het buitenland.

2. Een land exporteert voor €200 miljard en importeert voor €180 miljard. Wat is de handelsbalans?

A. €20 miljard: een handelsoverschot.

B. -€20 miljard: een handelstekort.

C. €380 miljard.

D. €20 miljard: een handelstekort.

3. Land A maakt met dezelfde arbeid 10 stuks kleding óf 5 vaten olie. Land B maakt 4 stuks kleding óf 4 vaten olie. Wat klopt?

A. Land A heeft een absoluut voordeel in allebei, maar land B heeft het comparatief voordeel in olie.

B. Land A moet alles zelf maken, want het is overal beter in.

C. Land B heeft een absoluut voordeel in olie.

D. Land A heeft het comparatief voordeel in olie, want het maakt meer olie.

4. Wat is een comparatief voordeel?

A. Een land kan een goed relatief goedkoper maken, dus met lagere opofferingskosten, dan een ander land.

B. Een land kan van een goed met dezelfde middelen meer maken dan een ander land.

C. Een land heeft de laagste lonen van de wereld.

D. Een land mag een goed zonder importheffing verkopen.

5. Wat houdt de interne markt van de EU in?

A. Vrij verkeer van goederen, diensten, personen en kapitaal tussen de lidstaten, zonder invoerrechten of douanecontroles.

B. Dat alle EU-landen dezelfde munt gebruiken.

C. Dat de EU geen handel drijft met landen buiten de EU.

D. Dat alle producten in de EU even duur zijn.

6. Een Nederlands bedrijf koopt onderdelen in Duitsland en in Vietnam. Waar betaalt het waarschijnlijk invoerrechten?

A. Alleen bij de onderdelen uit Vietnam, omdat Vietnam geen EU-land is.

B. Alleen bij de onderdelen uit Duitsland.

C. Bij allebei, want het zijn buitenlandse onderdelen.

D. Bij geen van beide, want bedrijven betalen nooit invoerrechten.

7. Wat is protectionisme?

A. De eigen economie beschermen tegen buitenlandse concurrentie, bijvoorbeeld met invoerheffingen of een invoerquotum.

B. Het beschermen van consumenten tegen onveilige producten.

C. Het volledig afschaffen van alle importregels.

D. Het beschermen van het milieu met een CO2-heffing.

8. Staal van €500,- krijgt een importheffing van 25%. De heffing wordt volledig doorberekend. Wat kost het staal nu?

A. €625,-

B. €525,-

C. €125,-

D. €400,-

9. Wie heeft waarschijnlijk nadeel van een importheffing op staal?

A. Bedrijven die staal gebruiken, zoals bouwbedrijven, en uiteindelijk de consumenten.

B. Binnenlandse staalproducenten.

C. De overheid, want die verliest inkomsten.

D. Niemand, want de buitenlandse producent betaalt de heffing.

10. Welke is een veelgenoemd nadeel van wereldhandel?

A. Slechte arbeidsomstandigheden in sommige lagelonenlanden en CO2-uitstoot door transport.

B. Consumenten hebben minder keuze.

C. Producten worden altijd duurder.

D. Landen kunnen zich niet meer specialiseren.

Antwoordmodel

Voor de docent: dit hoofdstuk bundelt alle antwoorden bij dit werkboek (niveau: havo), zodat het ook voor zelfcontrole door leerlingen ingezet kan worden.

Eindquiz — antwoordsleutel

1. A
2. A
3. A
4. A
5. A
6. A
7. A
8. A
9. A
10. A

Rekenopdrachten — antwoordsleutel

1. -15 miljard €

Handelsbalans = export - import = 120 - 135 = -€15 miljard (tekort).

2. 20 miljard €

Handelsbalans = 200 - 180 = €20 miljard overschot.

3. 2 stuks kleding

10 ÷ 5 = 2 stuks kleding per vat olie.

4. 1 stuks kleding

4 ÷ 4 = 1 stuk kleding per vat olie.

5. 0,5 telefoons

20 ÷ 40 = 0,5 telefoon per fiets.

6. 0,33 telefoons

10 ÷ 30 ~ 0,33 telefoon per fiets.

7. 55 €

50 × 1,10 = €55,-.

8. 30 €

200 × 0,15 = €30,-.

9. 10 %

(330 - 300) ÷ 300 × 100% = 10%.

10. 12 %

(250 - 220) ÷ 250 × 100% = 12%.

11. 4 %

20 ÷ 500 × 100% = 4%.

12. -40 miljard €

Land L: export €150 miljard - import €190 miljard = -€40 miljard.

13. -5 miljard €

Balansen: K +20, L -40, M +20, N -20. Gemiddelde: (20 - 40 + 20 - 20) ÷ 4 = -5 miljard.

14. 100 €

80 × 1,25 = €100,-.

15. 40 miljoen €

500 × 0,08 = €40 miljoen.

16. 0,5 fietsen

30 ÷ 60 = 0,5 fiets per auto voor land P.

17. 88 miljoen €

Deel 1: 800 × 0,40 × 0,05 = €16 miljoen. Deel 2: 800 × 0,60 × 0,15 = €72 miljoen. Totaal: €16 + €72 = €88 miljoen.

18. 2,5 procentpunt

4 - 1,5 = 2,5 procentpunt.

Herhalingsopdrachten — antwoordsleutel

1. A
2. B
3. A
4. B
5. B
6. B
7. A
8. A
9. A
10. A
11. A

12. -120 miljard €

Handelsbalans = export - import = €200 - €320 = -€120 miljard.

13. 70 miljard €

Handelsbalans = export - import = €250 - €180 = €70 miljard.

14. 55 €

€50 × 1,1 = €55.

15. 62,5 €

€50 × 1,25 = €62,50.

16. 2 stuks Y

20 ÷ 10 = 2 stuks product Y per stuk product X.

17. 0,2 stuks Y

8 ÷ 40 = 0,2 stuks product Y per stuk product X.

Verwerkingsopdrachten — modelantwoorden

Les 6.1

Opdracht: bereken de handelsbalans

1. €120 miljard - €135 miljard = -€15 miljard. Dit land heeft een handelstekort van €15 miljard, want de import is groter dan de export.

Opdracht: bereken de handelsbalans van vier landen

1. Land B heeft het grootste handelstekort: €150 miljard - €210 miljard = -€60 miljard.

2. Land A heeft het grootste handelsoverschot: €300 miljard - €280 miljard = €20 miljard.

3. Land C heeft de balans die het dichtst bij evenwicht ligt: €500 miljard - €495 miljard = €5 miljard, een heel klein overschot vergeleken met de andere landen.

Les 6.2

Opdracht: bepaal het comparatief voordeel

1. Land X: opofferingskosten van 1 fiets = 20 ÷ 40 = 0,5 telefoon. Land Y: opofferingskosten van 1 fiets = 10 ÷ 30 ~ 0,33 telefoon. Land Y kan een fiets dus relatief goedkoper maken dan land X, dus land Y heeft het comparatieve voordeel bij fietsen en zou zich daarin moeten specialiseren. Land X heeft dan het comparatieve voordeel bij telefoons.

1. Land E heeft een absoluut voordeel in fietsen (8 > 3), en Land F heeft een absoluut voordeel in broden (6 > 4).

2. Land E: 1 fiets kost 4 ÷ 8 = 0,5 brood. Land F: 1 fiets kost 6 ÷ 3 = 2 broden.

3. Land E heeft het comparatief voordeel in fietsen (lagere opofferingskosten: 0,5 brood tegenover 2 broden bij Land F), en Land F heeft het comparatief voordeel in broden.

Les 6.3

Opdracht: leg de interne markt uit

1. Bij handel met Vietnam betaalt het bedrijf waarschijnlijk wel invoerrechten, omdat Vietnam geen EU-lid is en er dus geen interne markt of douane-unie geldt. Bij handel met Duitsland (ook een EU-lid) betaalt het bedrijf geen invoerrechten, dankzij de interne markt en douane-unie van de EU.

Opdracht: vergelijk de handelspartners

1. Duitsland is de grootste exportbestemming: €84 miljard.

2. De importheffing bij Duitsland en België is 0%, omdat beide EU-landen zijn: binnen de interne markt en douane-unie van de EU worden onderling geen invoerrechten geheven.

3. €84 miljard ÷ €12 miljard = 7 keer zoveel export naar Duitsland als naar China.

4. Dat bepaalt het land waar het product aankomt, dus de Verenigde Staten. De EU bepaalt alleen de heffing op producten die de EU binnenkomen. De VS verhoogden hun heffingen in 2025 en 2026 meerdere keren; in februari 2026 verklaarde het Amerikaanse Hooggerechtshof een deel daarvan ongeldig, waarna andere heffingen volgden. Daarom staat er in de tabel "ongeveer".

Les 6.4

Opdracht: weeg protectionisme af

1. Voordeel: binnenlandse staalbedrijven en hun werknemers worden beschermd tegen goedkopere buitenlandse concurrentie, wat banen kan behouden. Nadeel: bedrijven die staal gebruiken om andere producten te maken (zoals de auto-industrie) betalen nu meer voor hun grondstof, en consumenten betalen uiteindelijk hogere prijzen voor producten die staal bevatten.

Opdracht: reken met de importheffing

1. De prijs van Staal A stijgt met €1.000,- - €800,- = €200,- door de importheffing.

2. De prijs van Staal B stijgt met €625,- - €500,- = €125,-. Als percentage: €125,- ÷ €500,- × 100% = 25%, wat overeenkomt met de importheffing van 25%.

3. In de grafiek wordt de heffing helemaal doorberekend: de kopers (bedrijven die het staal gebruiken, en uiteindelijk consumenten via hogere productprijzen) betalen de hele prijsstijging. In werkelijkheid kan de buitenlandse producent ook een deel zelf dragen door zijn prijs te verlagen om klanten te houden. Hoe de heffing verdeeld wordt, hangt af van hoe makkelijk kopers en verkopers kunnen uitwijken.

Les 6.5

Opdracht: weeg voor- en nadelen van wereldhandel

1. Voordeel: door specialisatie en comparatief voordeel worden producten wereldwijd goedkoper geproduceerd, wat de welvaart en keuze voor consumenten vergroot. Nadeel: dit kan gepaard gaan met slechte arbeidsomstandigheden in lagelonenlanden en extra CO2-uitstoot door transport over lange afstanden.

Opdracht: weeg de twee perspectieven tegen elkaar af

1. Priya benoemt dat de kledingindustrie haar en haar familie een inkomen geeft dat er anders niet zou zijn geweest — een concreet voordeel van internationale handel voor mensen in lagelonenlanden.

2. Sven bekritiseert de onveilige werkomstandigheden en lage lonen, en vindt dat westerse bedrijven (die veel verdienen aan deze productie) makkelijk meer zouden kunnen betalen.

3. Deze meningen spreken elkaar niet per se tegen: Priya beschrijft dat de baan, ondanks de nadelen, per saldo een verbetering is vergeleken met haar alternatieven, terwijl Sven vindt dat de arbeidsomstandigheden en lonen alsnog beter zouden kunnen (en moeten) zijn. Beide kunnen gelijk hebben: de baan kan tegelijk een verbetering zijn én nog steeds oneerlijk qua verdeling van de winst.

Oefeningen — modelantwoorden

Les 6.1

1. Wat is import?

Het kopen van goederen of diensten uit het buitenland.

2. Wat is export?

Het verkopen van goederen of diensten aan het buitenland.

3. Wat is een handelsoverschot?

Wanneer de export van een land groter is dan de import.

4. Gebruik informatiebron 1 (de tabel bij les 6.1): welk land exporteerde het meest in 2024?

Land C exporteerde het meest: €500 miljard.

5. Een land exporteert voor €80 miljard en importeert voor €65 miljard. Bereken de handelsbalans en geef aan of er een overschot of tekort is.

€80 miljard - €65 miljard = €15 miljard overschot.

6. Leg uit waarom Nederland bananen importeert in plaats van zelf te proberen bananen te verbouwen.

Nederland heeft niet het juiste klimaat om bananen goedkoop te verbouwen; het is voordeliger om bananen te importeren uit landen waar het klimaat daar wel geschikt voor is, en in plaats daarvan producten te exporteren waar Nederland wél goed in is.

7. Gebruik informatiebron 1: bereken de handelsbalans van Land D.

€90 miljard - €140 miljard = -€50 miljard (een handelstekort van €50 miljard).

8. Een land exporteert voor €680 miljard en importeert voor €640 miljard. Bereken de handelsbalans, en geef aan of er een overschot of tekort is.

€680 miljard - €640 miljard = €40 miljard, een handelsoverschot.

9. Leg uit waarom een handelsoverschot niet automatisch betekent dat een land economisch "beter" presteert dan een land met een handelstekort.

Een handelsoverschot zegt vooral iets over de structuur van de economie (bijvoorbeeld veel exportgerichte bedrijven of een grote doorvoerhaven), niet per se over hoe welvarend de bevolking is. Een land kan ook een handelstekort hebben en toch welvarend zijn, bijvoorbeeld omdat het veel importeert omdat de bevolking het zich kan veroorloven om veel te consumeren.

10. Leg uit waarom een klein land met weinig eigen grondstoffen (zoals Nederland) vaak juist veel importeert én veel exporteert tegelijk.

Een klein land met weinig eigen grondstoffen moet grondstoffen en halffabricaten importeren om te kunnen produceren, maar kan tegelijk sterk gespecialiseerd zijn in bepaalde producten of diensten (bijvoorbeeld transport, landbouw of techniek) die het weer naar andere landen exporteert. Zo kan een land tegelijk hoge import- én exportcijfers hebben.

11. Leg uit waarom het voor een economie riskant kan zijn om structureel een heel groot handelstekort te hebben, ook al hoeft een klein tekort geen probleem te zijn.

Een structureel groot handelstekort betekent dat een land voortdurend meer geld naar het buitenland stuurt (voor import) dan het binnenkrijgt (via export). Dit moet op de een of andere manier gefinancierd worden, bijvoorbeeld door te lenen in het buitenland, wat op termijn tot een groeiende buitenlandse schuld kan leiden — dat kan het land afhankelijker en kwetsbaarder maken voor schommelingen in internationale financiële markten.

Les 6.2

1. Wat is absoluut voordeel?

Een land heeft een absoluut voordeel als het een goed met dezelfde middelen in grotere hoeveelheid kan maken dan een ander land.

2. Wat is comparatief voordeel?

Het goed dat een land relatief het goedkoopst kan maken, vergeleken met het andere goed dat het zou kunnen maken.

3. Kan een land een absoluut voordeel hebben in een product, zonder daar het comparatieve voordeel te hebben?

Ja: een land kan in alles beter zijn (absoluut voordeel), maar zich toch beter kunnen specialiseren in het product waar het relatief het béste in is (comparatief voordeel), en het andere product juist importeren.

4. Gebruik informatiebron 1 (de tabel bij les 6.2): welk land maakt de meeste broden per dag?

Land F maakt de meeste broden: 6 per dag.

5. Land C kan met dezelfde arbeid 20 broden óf 10 kazen maken. Bereken de opofferingskosten van 1 brood, uitgedrukt in kaas.

10 ÷ 20 = 0,5 kaas per brood.

6. Land D kan met dezelfde arbeid 6 broden óf 6 kazen maken. Vergelijk de opofferingskosten van brood tussen land C (uit de vorige vraag) en land D, en bepaal welk land zich zou moeten specialiseren in brood.

Land D: opofferingskosten van 1 brood = 6 ÷ 6 = 1 kaas. Land C heeft lagere opofferingskosten voor brood (0,5 kaas tegenover 1 kaas), dus land C zou zich moeten specialiseren in brood.

7. Gebruik informatiebron 1: bereken de opofferingskosten van 1 brood (uitgedrukt in fietsen) voor Land E.

1 brood kost Land E 8 ÷ 4 = 2 fietsen.

8. Op welk product zou Land E zich volgens de tabel het beste kunnen specialiseren, en waarom?

Land E kan zich het beste specialiseren in fietsen, omdat het daar het comparatief voordeel heeft: de opofferingskosten van een fiets zijn voor Land E lager (0,5 brood) dan voor Land F (2 broden).

9. Leg uit waarom het voor beide landen (C en D uit de vorige vragen) voordelig kan zijn om zich te specialiseren en te gaan handelen, ook al kan land D niets beter maken dan land C.

Ook als land D nergens een absoluut voordeel heeft, heeft het toch ergens een comparatief voordeel — in dit geval bij kaas, omdat de opofferingskosten van kaas voor land D (1 brood) lager zijn dan voor land C (2 broden). Door zich allebei te specialiseren in waar ze relatief het beste in zijn, en daarna te ruilen, kunnen beide landen samen meer produceren en na de ruil allebei meer van beide goederen krijgen dan wanneer ze alles zelf zouden proberen te maken.

10. Stel dat beide landen zich specialiseren zoals in de vorige vraag: Land E maakt alleen nog fietsen, Land F alleen nog broden. Leg uit waarom beide landen elkaar nu nodig hebben.

Doordat beide landen zich volledig specialiseren, produceert Land E geen broden meer en Land F geen fietsen meer. Om toch aan beide producten te komen, moeten de landen met elkaar handelen: Land E ruilt fietsen voor de broden van Land F, en andersom. Zonder handel zou geen van beide landen nog toegang hebben tot het product waarin het niet zelf specialiseert.

11. Leg uit waarom comparatief voordeel een sterker argument voor handel is dan absoluut voordeel, met een voorbeeld uit informatiebron 1 of uit de les.

Absoluut voordeel verklaart alleen handel als het ene land letterlijk beter is in het maken van een product. Comparatief voordeel verklaart ook waarom handel voordelig is als het ene land in alles beter is dan het andere (zoals bij land C en D uit de les): zelfs dan heeft elk land ergens de laagste opofferingskosten, en kan specialisatie en ruil beide landen nog steeds meer opleveren. Comparatief voordeel verklaart dus een veel breder scala aan handelssituaties dan absoluut voordeel alleen.

Les 6.3

1. Wat is de interne markt van de EU?

Vrij verkeer van goederen, diensten, personen en kapitaal tussen de EU-lidstaten, zonder invoerrechten of douanecontroles op goederen.

2. Wat is een douane-unie?

Een samenwerking waarbij alle lidstaten dezelfde invoerrechten heffen op producten van buiten de unie, en producten daarna vrij binnen de unie kunnen reizen.

3. Wat is de eurozone?

De groep EU-landen die de euro als gezamenlijke munt gebruiken.

4. Gebruik informatiebron 1 (de tabel bij les 6.3): wat is de importheffing bij export naar de Verenigde Staten?

Ongeveer 10%. De tabel meldt ook dat die heffing sinds 2025 vaak is gewijzigd.

5. Welke vier Europese instellingen spelen een rol bij het maken en bewaken van de regels van de interne markt? Geef van elk de taak.

De Europese Commissie doet voorstellen en controleert naleving; het Europees Parlement en de Raad van de EU beslissen samen over de wetten; het Hof van Justitie van de EU zorgt dat het Europese recht overal gelijk wordt uitgelegd.

6. Leg uit waarom een Nederlands bedrijf goedkoper handelt met Frankrijk dan met Brazilië.

Frankrijk is, net als Nederland, lid van de EU: dankzij de interne markt en douane-unie betaalt het bedrijf geen invoerrechten. Met Brazilië (geen EU-lid) moet het bedrijf waarschijnlijk wel invoerrechten en andere handelsbelemmeringen accepteren.

7. Waarom levert de eurozone een extra voordeel op naast de interne markt?

Doordat eurolanden dezelfde munt gebruiken, lopen bedrijven bij handel binnen de eurozone geen wisselkoersrisico, wat handel voorspelbaarder en simpeler maakt.

8. Gebruik informatiebron 1: bereken de gezamenlijke exportwaarde naar de twee EU-landen uit de tabel, en vergelijk dit met de gezamenlijke exportwaarde naar de twee niet-EU-landen.

EU-landen samen: €84 + €60 = €144 miljard. Niet-EU-landen samen: €36 + €12 = €48 miljard. Er wordt dus 3 keer zoveel geëxporteerd naar de twee EU-landen als naar de twee niet-EU-landen.

9. De heffing bij aankomst verschilt per land buiten de EU (VS ongeveer 10%, China 5–12%). Leg uit wie die heffingen bepaalt, en waarom ze kunnen veranderen zonder dat Nederland of de EU daar iets aan doet.

Het land waar een product aankomt, bepaalt zelf zijn importheffingen (binnen de afspraken van de Wereldhandelsorganisatie en eventuele handelsverdragen). De VS en China bepalen dus de heffing op Nederlandse producten, niet de EU. Zo verhoogden de VS in 2025 en 2026 eenzijdig hun heffingen. De EU kan wel onderhandelen of met eigen heffingen reageren (vergeldingsmaatregelen, les 6.4).

10. Op welke twee manieren hebben Nederlandse burgers invloed op Europese regels?

Via de Europese verkiezingen (ze kiezen leden van het Europees Parlement) en indirect via de Nederlandse regering, waarvan de ministers in de Raad van de EU zitten en die door de gekozen Tweede Kamer wordt gecontroleerd.

11. Leg uit waarom niet elk EU-land ook lid is van de eurozone, en wat dat kan betekenen voor de handel van zo'n land met eurolanden.

Landen kunnen om verschillende (vaak politieke of economische) redenen ervoor kiezen hun eigen munt te behouden, ook als ze wel EU-lid zijn. Voor de handel betekent dit dat bedrijven uit zo'n land bij handel met eurolanden nog wel te maken hebben met wisselkoersschommelingen, ook al profiteren ze verder wel van de

interne markt en douane-unie.

12. Bedenk waarom de hoge exportwaarde naar EU-landen in de tabel niet volledig verklaard kan worden door de afwezigheid van importheffingen alleen. Noem een andere factor die hierbij een rol speelt.

Bijvoorbeeld: geografische nabijheid (Duitsland en België grenzen aan Nederland, wat transport goedkoper en sneller maakt), culturele en taalkundige overeenkomsten, of het ontbreken van andere handelsbelemmeringen zoals douanecontroles binnen de EU, die het handelen extra vergemakkelijken naast alleen de afwezigheid van importheffingen.

13. Stel dat een land de EU zou verlaten (zoals het Verenigd Koninkrijk in 2020 deed). Voorspel wat er waarschijnlijk met de importheffingen en exportwaarde tussen dat land en de EU zou gebeuren, en leg uit waarom.

Na het verlaten van de EU zouden de importheffingen tussen dat land en de EU waarschijnlijk stijgen (van 0% naar een percentage, tenzij er een apart handelsverdrag wordt afgesloten), omdat het land niet langer profiteert van de douane-unie en interne markt. Dit zou de handel tussen dat land en de EU waarschijnlijk duurder en dus mogelijk kleiner maken, tenzij compenserende maatregelen worden getroffen.

Les 6.4

1. Wat is protectionisme?

Het beschermen van de eigen economie tegen buitenlandse concurrentie, bijvoorbeeld met invoerheffingen of een invoerquotum.

2. Wat is een invoerheffing?

Extra belasting op geïmporteerde producten, waardoor ze duurder worden.

3. Wat is een invoerquotum?

Een maximum aan de hoeveelheid van een product die geïmporteerd mag worden.

4. Gebruik informatiebron 1 (de grafiek bij les 6.4): wat was de prijs van Staal B vóór de importheffing?

De prijs van Staal B vóór de importheffing was €500,-.

5. Noem een reden waarom een land voor protectionisme kan kiezen.

Bijvoorbeeld: om binnenlandse bedrijven en banen te beschermen tegen goedkopere buitenlandse concurrentie, of om niet te afhankelijk te worden van het buitenland voor belangrijke producten.

6. Leg uit waarom consumenten vaak hogere prijzen betalen als gevolg van protectionisme.

Doordat buitenlandse concurrentie duurder of beperkter wordt gemaakt, hebben binnenlandse bedrijven minder prikkel om lage prijzen te rekenen, wat vaak tot hogere prijzen voor consumenten leidt.

7. Gebruik informatiebron 1: een Nederlands bouwbedrijf kocht vroeger 10 eenheden Staal A per maand. Bereken hoeveel duurder dit nu per maand is door de importheffing.

Prijsstijging per eenheid: €1.000,- - €800,- = €200,-. Bij 10 eenheden: 10 × €200,- = €2.000,- extra kosten per maand.

8. Leg uit welk voordeel binnenlandse staalproducenten (die niet importeren) hebben van deze importheffing.

Binnenlandse staalproducenten kunnen hun eigen prijzen ook verhogen (dichter bij de nieuwe, hogere prijs van het geïmporteerde staal) zonder hun concurrentiepositie te verliezen, of ze kunnen makkelijker concurreren omdat geïmporteerd staal nu duurder is geworden.

9. Leg met het begrip vergeldingsmaatregelen uit waarom protectionisme kan uitmonden in een handelsoorlog, en waarom dit uiteindelijk voor bijna niemand voordelig is.

Als een land invoerheffingen instelt, kan het andere land hierop reageren met eigen invoerheffingen op

producten uit het eerste land (vergeldingsmaatregelen). Dit kan over en weer escaleren tot een handelsoorlog, waarbij handel tussen beide landen steeds duurder en moeilijker wordt. Uiteindelijk verliezen consumenten in beide landen (hogere prijzen, minder keuze) en exportbedrijven (minder afzet in het buitenland), waardoor bijna niemand er beter van wordt.

10. Bedenk een groep die juist nadeel ondervindt van deze importheffing op staal, en leg uit waarom.

Bijvoorbeeld: bouwbedrijven en andere afnemers van staal (die het moeten inkopen tegen een hogere prijs, wat hun eigen kosten verhoogt), of uiteindelijk consumenten die producten kopen waar staal in verwerkt is (zoals auto's of huizen), omdat de hogere kosten vaak worden doorberekend in de eindprijs.

11. Leg uit waarom een importheffing op staal voor een land dat zelf nauwelijks staal produceert, waarschijnlijk minder zin heeft dan voor een land met een grote eigen staalindustrie.

Het doel van een importheffing is vaak om de eigen (binnenlandse) producenten te beschermen tegen buitenlandse concurrentie. Als een land nauwelijks eigen staalproductie heeft, is er weinig binnenlandse industrie om te beschermen — de importheffing zorgt dan vooral voor hogere kosten voor binnenlandse afnemers, zonder dat daar een beschermde binnenlandse sector tegenover staat.

Les 6.5

1. Noem een nadeel van internationale handel op het gebied van arbeidsomstandigheden.

In landen met lage lonen en minder strenge wetgeving werken mensen soms onder slechte omstandigheden om goedkoop te kunnen produceren voor de wereldmarkt.

2. Noem een nadeel van internationale handel op het gebied van milieu.

Producten die de hele wereld rondreizen, veroorzaken CO2-uitstoot en andere milieudruk door transport.

3. Wat is een fairtrade-keurmerk?

Een keurmerk dat een eerlijkere prijs aan producenten garandeert.

4. Gebruik informatiebron 1 (de mening van Priya): wat vindt zij, ondanks de nadelen, positief aan haar baan?

Ze vindt het een enorme vooruitgang voor haar en haar familie, omdat ze zonder deze baan geen inkomen zou hebben.

5. Leg uit waarom sterk gespecialiseerde landen kwetsbaarder kunnen zijn als de wereldhandel wordt verstoord.

Als een land zich sterk heeft gespecialiseerd en veel andere producten importeert, is het afhankelijk van andere landen voor die producten. Raakt de wereldhandel verstoord, dan kan dat land moeilijk zelf snel meer produceren, en ontstaan tekorten.

6. Leg uit waarom internationale handel per saldo toch vaak als positief wordt gezien, ondanks de nadelen.

Omdat specialisatie en comparatief voordeel zorgen voor lagere prijzen, meer keuze voor consumenten en hogere welvaart voor de meeste landen — de voordelen wegen voor veel economen zwaarder dan de nadelen.

7. Gebruik informatiebron 2 (de mening van Sven): welke oplossing suggereert hij impliciet voor het probleem dat hij benoemt?

Hij suggereert dat westerse bedrijven, die veel verdienen aan deze productie, hun winstmarge zouden kunnen verkleinen om hogere lonen en betere arbeidsomstandigheden te betalen.

8. Leg uit waarom een boycot van kleding uit lagelonenlanden (door consumenten die het oneens zijn met de arbeidsomstandigheden) niet per se de beste oplossing is voor werknemers zoals Priya.

Als consumenten deze kleding massaal boycotten, kunnen fabrieken sluiten of minder personeel aannemen, waardoor werknemers zoals Priya hun baan en inkomen juist kwijtraken — terwijl zij die baan, ondanks de nadelen, als een verbetering ziet. Een boycot lost de onderliggende oorzaak (lage lonen, onveilige omstandigheden) niet op, en kan de mensen die het probeert te helpen juist schaden.

9. Leg uit wat ketenverantwoordelijkheid inhoudt, en waarom dit een reactie is op een specifiek nadeel van wereldhandel.

Ketenverantwoordelijkheid houdt in dat bedrijven verantwoordelijk worden gehouden voor misstanden verderop in hun productieketen, ook als die zich in het buitenland afspelen. Dit is een reactie op het nadeel van slechte arbeidsomstandigheden bij internationale handel: bedrijven kunnen zich niet langer verschuilen achter het feit dat het probleem "elders in de keten" zit.

10. Bedenk een alternatief voor een boycot, dat wél druk zet op betere arbeidsomstandigheden zonder werknemers zoals Priya hun baan te kosten.

Bijvoorbeeld: kiezen voor kleding met een fairtrade- of vergelijkbaar keurmerk (dat een eerlijkere prijs aan producenten garandeert), of aandringen op wetgeving voor ketenverantwoordelijkheid, zodat bedrijven verantwoordelijk worden gehouden voor arbeidsomstandigheden in hun hele productieketen, zonder de productie (en dus de banen) helemaal weg te halen.

11. Leg uit waarom het perspectief van Priya (als werknemer ter plaatse) een waardevolle aanvulling is op het debat over de keerzijde van wereldhandel, naast het perspectief van consumenten zoals Sven.

Consumenten zoals Sven kijken vaak vanuit een westers perspectief naar de gevolgen van wereldhandel, zonder de dagelijkse realiteit en alternatieven van werknemers ter plaatse te kennen. Priya's perspectief laat zien dat de situatie complexer is dan alleen "goed" of "slecht": een baan kan tegelijk zwaar en onderbetaald zijn, én een reële verbetering ten opzichte van de beschikbare alternatieven. Beide perspectieven samen geven een vollediger beeld dan elk perspectief afzonderlijk.